

Osallistava kasvatus
-miniopas ohjaajalle

Nimike: Osallistava Kasvatus -miniopas ohjaajalle

Tekijä: Merja Ahopelto
Koulunkäynnin, aamu-ja iltapäivätoiminnan vastuuhjaaja
Tikkalan Jälkkäri, Jyväskylän kaupunki

Kuvat: Merja Ahopelto

painos: 2015

Lähteet: [Valtikka.fi/osallistava kasvatus](http://Valtikka.fi/osallistava_kasvatus)

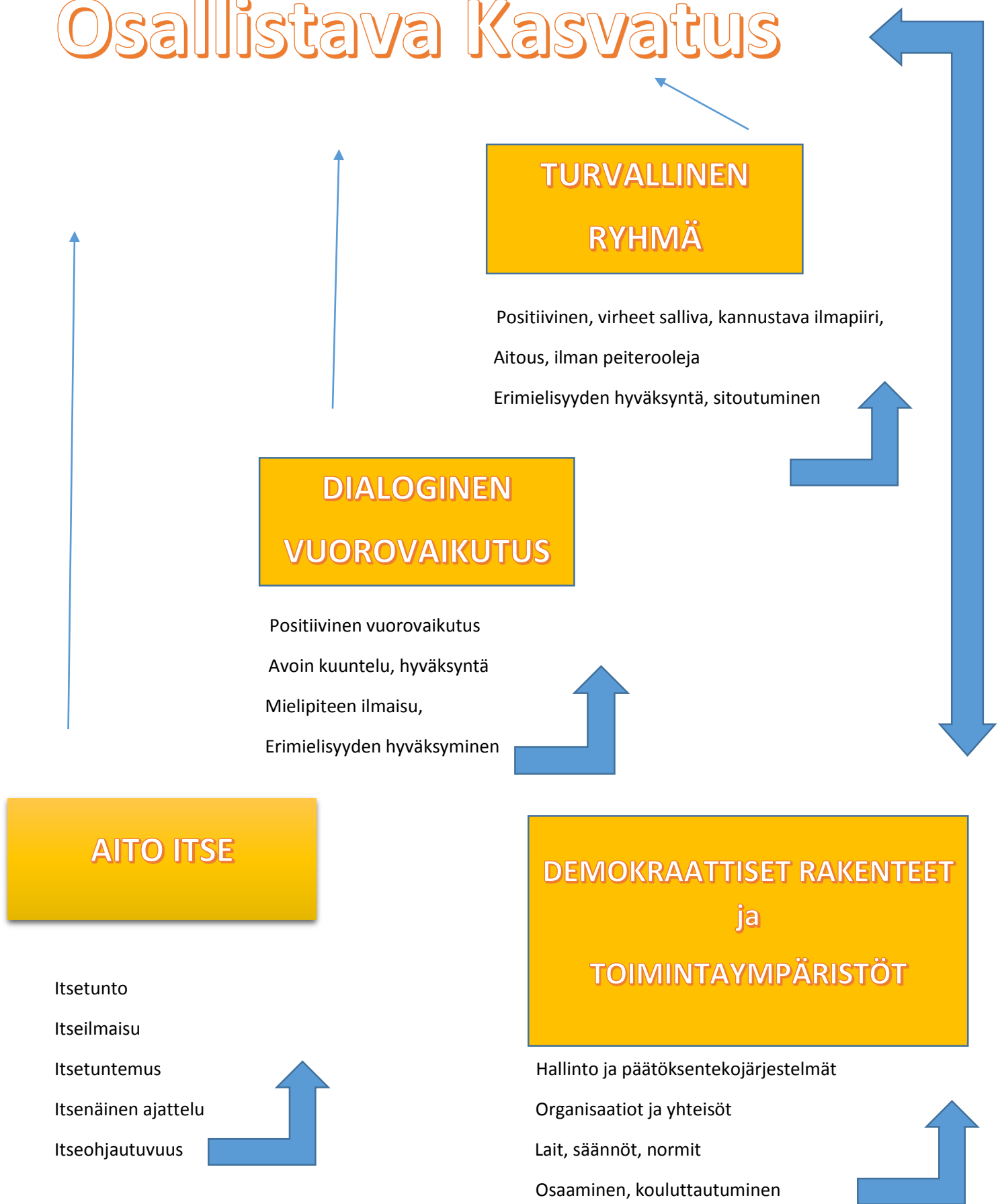
Saloviita 2006: Yhteistoiminnallinen oppimien ja osallistava kasvatus

Salovaara-Honkonen 2011: Rakenna hyvä luokkahenki

Piironen: Ohjaajan opas lasten osallistavien ryhmien ohjaamiseen

(Kuunnelkaa meitä -lasten osallisuushanke 2006-2007)

Osallistava Kasvatus

Aito itse – minä jälkkäriläinen

Aito itse koostuu itsetunnosta, itsetuntemuksesta, itsenäisestä ajattelusta, itseohjautuvuudesta ja itse ilmaisusta.

Toiminnan alussa osa lapsista voi näyttäytyä ujoina, vetäytyvinä ja osa ulospäin suuntautuvina, rohkeina ja osa siltä väliltä. Se millaisina me ohjaajat näemme lapset iltapäivätoiminnassa, ei välttämättä ole lapsen aito minä. Osallistavan kasvatuksen tavoitteena on antaa lapselle eväitä itsetuntemukseen ja ohjata lasta huomaamaan mitkä asiat ovat häntä itseään ja mitkä tulevat ulkoapäin (tavaroiden arvostus, jne.). Kartoitusta siitä, millaisia lapsia ryhmässä on voi tehdä yhteistyössä kotien kanssa. Apuna voi olla esim. MINÄKARTTA, johon on koottu tavallisia asioita ja eri lajeja, joita osa lapsista voi vaikka harrastaa. Kartassa on myös tyhjiä palloja, johon jokainen voi laittaa oman vahvuuden, jota kartassa ei vielä valmiina ole. Tärkeitä on korostaa myös vanhemmille, ettei vahvuus tarkoita välttämättä mitään urheilulajia, soittotunteja tai muuta harrastusta, jossa asiaa tehdään ohjatusti. Asioissa voi olla taitava, vaikka sitä ei harrastaisikaan ”virallisesti”. Esimerkkejä: Maija piirtää mielellään, Mikko rakentaa majoja, Maija keksii mielikuvitusleikkejä. Minäkartta lähetetään kotiin yhdessä vanhempien kanssa täytettäväksi, mukana on hyvä olla myös saatekirje, jossa kerrotaan tehtävän tarkoitus.

YSTÄVÄNKIRJAN SIVU

Kuinka kivaa? Väriltä.

Hiihtäminen

Lumiukon teko

Mannapuuro

Syötkö aamupalaa? Syön

Kuinka monta tuntia nuket yössä? 10 h

Nimesi _____

Ikäsi: 8v

Lempiruokasi: korvillat

Lempijuomasi: mehu

Lempilelusi: pehmolelu

Lempipelisi: MSP

Lempipuuhasi kotona: istua ja olla kahelimmella

Mitä tykkäät tehdä kavereiden kanssa?
Eiää pelata leikkia hengittää

Jos olisit eläin, niin mikä eläin haluaisit olla?
Pingviini linnu kora hevonen joukosen

Hyvä väline minän esille tuomiseen on myös perinteinen ystäväkirjan sivu, jonka jokainen jälkkäriläinen voi tehdä. Sivulle voidaan keksiä kysymykset lasten kanssa yhdessä ja osan voivat aikuiset tehdä. Mieluisan omakuvan voi jokainen tuoda kotoa tai sen voi ottaa jälkkäriissä vaikka kaverin kanssa ja

antaa lapselle mahdollisuus valita paikka missä hänestä otetaan kuva. Sivut voidaan koota näkyville yhdessä Minäkarttojen kanssa toimitilojen seinälle, näin jokainen ryhmän jäsen tulee näkyväksi. Minäkarttaa ja ystäväkirjan sivuja voi hyödyntää jatkossa myös toiminnan suunnittelussa, kun on selvillä mistä lapset pitävät.

Kuunteleva aito minä - Jokaisella on oikeus mielipiteeseen.

Dialogien vuorovaikutus koostuu vuorovaikutustaitojen kehittämisestä, oman mielipiteen ilmaisusta, toisen mielipiteen kuuntelusta ja hyväksymisestä.

Toimintakauden aikana, minä (aito itse) vahvistuu ryhmässä ja lapsi kykenee etenemään myös vuorovaikutustaidoissaan pikku hiljaa kohti dialogista vuorovaikutusta. Tavoitteena on saada lapset kuuntelemaan avoimesti omaa ja toisen mielipidettä. Osallisuus toteutuu kun jokainen uskaltaa ilmaista mielipiteitään ja kuunnella muiden mielipiteitä sekä ymmärtää erilaisia mielipiteitä. Dialogisessa vuorovaikutuksessa kaikkien mielipiteet ovat oikeita, eikä kenenkään tarvitse puolustella omaa mielipidettään. Lasten kanssa mielipiteen ilmaisuharjoituksia voi toteuttaa esimerkiksi leikillä, jossa ohjaaja on keksinyt erilaisia väitteitä (maksalaatikko on pahaa, lumi on kivampaa kuin vesi,) ja kirjoittanut ne yksitellen isolle paperille, jokainen väite omalleen. Lapset asettuvat piiriin ja jokaisella voi olla oma nimilappu kädessään. Väite laitetaan keskelle rinkiä ja luetaan ääneen. Yhteismerkistä jokainen laittaa yhtä aikaa nimilappunsa niin lähelle tai kauas väitteestä, kuinka samaa mieltä asiasta on. Tämän jälkeen jokainen saa vuorollaan kertoa oman perustelunsa miksi oli samaa/eri mieltä? Alussa väitteet voivat olla neutraaleja, joista ei helposti synny väittelyä. Mielipiteistä ei tarvitse väitellä, mutta niitä voi opetella perustelevaan. Myöhemmin harjoitellaan myös yhteisen mielipiteen löytymistä.

Turvallinen ryhmä – ilmapiirin luominen ryhmän perustana.

Turvallinen ryhmä koostuu luottamuksesta, kannustavasta, positiivisesta ja rennosta ilmapiiristä.

Yksilön osallisuuden tunne ei synny ilman ryhmää. Yksilö ei myöskään voi olla rento oma itsensä ellei ryhmä ole turvallinen. Osallistavan kasvatuksen tavoitteena on antaa mahdollisuus lapsille tulla kuulluksi ja kuulua porukkaan omana aitona itsenään, ilman peiterooleja tai egon pönkitystä tavaroilla. Osallisuus toteutuu kun saadaan luotua ryhmä, missä on positiivinen, kannustava, hyväksyvä ja turvallinen ilmapiiri. Ohjaajalla on tärkeä merkitys turvallisen ryhmän luojana ja ylläpitäjänä. Ohjaajan tehtävänä on varmistaa, että jokainen lapsi kuuluu ryhmään ja että hänen osallisuudellaan on merkitystä ryhmässä. Ryhmän positiivisia rooleja voidaan käydä yhdessä läpi ja pohtia millaisia rooleja kukin ryhmässä ottaa tai saa. On hyvä harjoitella myös tehtäviä, joissa roolit vaihtuvat sattumanvaraisesti ja opetellaan olemaan muussakin roolissa.

Esimerkiksi erilaisten vastuutehtävien ja leikkien avulla, niin ettei ryhmän jäsenet päättä kuka kukin on vaan ohje tulee sattumanvaraisesti, jolloin varmistetaan jokaisen ryhmään kuuluvuuden tunne sekä opetetaan ottamaan vastuuta ryhmän toiminnasta. Vastuutehtävät voivat olla välipalan kattamisvuoroja, toiminnan suunnittelu- ja ohjausvuoroja. Rooleihin jako voi tapahtua erilaisin keinoin: arpomalla, toiveina, väreillä, numeroilla, sovittuina vuoroina.

Kiinteä ryhmäkin elää koko ajan ja roolit vaihtuvat, tämä saattaa aiheuttaa joskus eripuraa ja negatiivista ilmapiiriä ryhmän sisällä. Tärkeää on ymmärtää ryhmän kehitysvaiheet ja liian kiinteän ryhmän riskit, jotka voivat estää aidon itsen ilmaisemista tai uuden yksilön ryhmään pääsyn. Ohjaajan tehtävänä on seurata ryhmän kehitysvaiheita ja puuttua haitalliseen ryhmän toimintaan. Lasten kanssa ryhmän kehitystä ja yhteenkuuluvuutta kannattaa edistää toiminnallisilla keinoin.

Leikkejä tutustumiseen ja ryhmäytymiseen:

Lähde: mll.fi/tutustumisleikit

Millainen sinä olet?

Valitaan kysymys, johon jokainen leikkijä vuorollaan vastaa:

"Jos kenkäsi juttelisivat sinusta, mitä ne kertoisivat?"

"Jos lemmikkieläimesi kertoisi sinusta, mitä se kertoisi?"

"Mikä villieläin haluaisit olla. Miksi?"

"Mikä soitin haluaisit olla. Miksi?"

"Mikä on mielestäsi kaunein asia maailmassa. Miksi?"

Tutustu minuun

Leikkijät istuvat piirissä. Ohjaaja antaa esineen, pehmolelun, avaimen, pienen pallon, ja laittaa sen kiertämään ringiin. Esine kiertyy piirissä, kunnes ohjaaja sanoo "stop". Se, jonka kädessä esine on, kertoo nimensä ja jotain itsestään, esimerkiksi mieliharrastuksensa, lemmikkieläimen, värin, jne

Syntymäpäivä

Leikissä muodostetaan jono, jossa leikkijät seisovat syntymäpäiväjärjestyksessä. Kun leikkijät etsivät omaa paikkaansa jonossa puhumatta. Vain elehtimällä saa kertoa ja selvittää missä oma paikka on ?

Solmu

Yksi leikkijöistä menee oven ulkopuolelle. Muut muodostavat piirin ja ottavat toisiaan käsistä kiinni. Tarkoituksena on pujottaa tiukkaan solmuun ilman, että käsistä päästetään irti. Kun solmu on valmis, kutsutaan oven ulkopuolella oleva sisään. Hänelle saa antaa suullisia ohjeita, joiden avulla solmua selvitetään. Tavoitteena on, että solmussa olleet palaavat ohjeiden avulla piiriksi käsiä irrottamatta

Vaikuttamishedelmäsalaatti: Tavoitteena on tutustua eri käsitteisiin leikin avulla.

lähde: Rauna Nerelli, Suomen Lasten parlamentti

Ollaan ringissä tuoleilla tai seisten. Ohjaaja jakaa jokaiselle laput joissa lukee osallisuuteen liittyviä termejä esim. (osallisuus, päätös, mielipide, vaikuttaminen). Yksi lapsista valitaan ringin keskelle ja hänen tehtävänä on nimetä eri termejä, jolloin sen termin saaneet vaihtavat paikkaa. Kun huudetaan eri mieltä, kaikki ringissä olijat vaihtavat paikkaa. Keskellä olija yrittää napata itselleen paikan, ja kun hän onnistuu, pääsee paikan menettänyt lapsi keskelle.

Keinoja turvallisen ryhmän luomiseen ja ylläpitoon:

Vahvuuksien nosto: Lapset voivat esitellä vuoronperään omia taitojaan tai kiinnostuksen kohteitaan vaikka pitämällä pienen esitelmän aiheesta, tuomalla jälkkäriin aiheeseen liittyvää materiaalia, jota voi esitellä toisille.

TOIMINNAN SUUNNITTELU

Ideointi-osallisuus

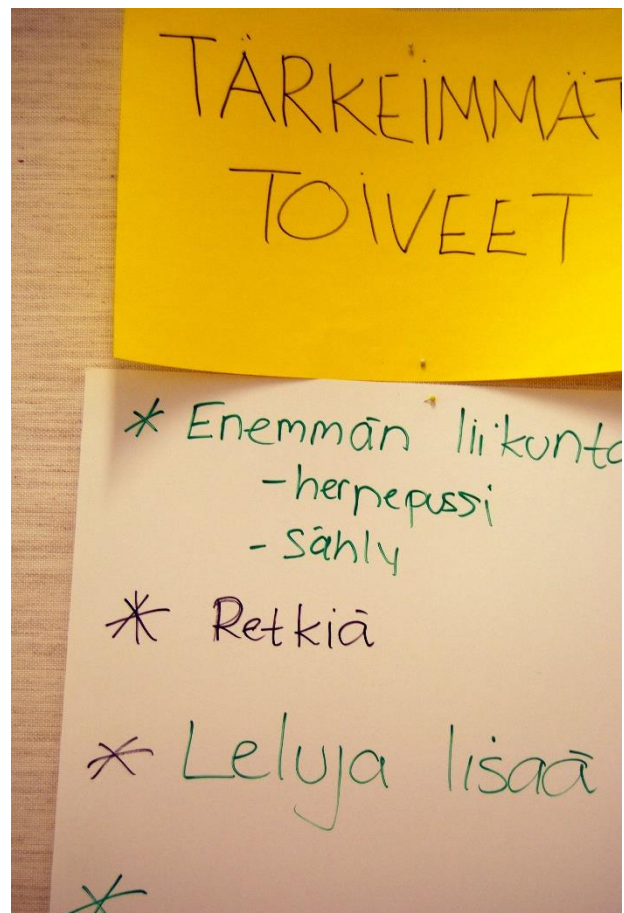
Lapsien osallistaminen toiminnan suunnittelussa lähtee liikkeelle yhteisestä ideoinnista, mitä jälkkärissä voi tehdä? Mitä haluttaisiin tehdä? Missä voitaisiin tehdä? Tärkeää on antaa lapsille mahdollisuus tuoda ideoita julki ja näkyväksi? Samalla harjoitellaan oman mielipiteen julkituomista. Ideoiden ilmaisuun on annettava riittävästi aikaa, jotta kaikki lapset uskaltavat kertoa mielipiteitään ja ideoitaan.

Tulevaisuuden verstaassa ideoita lähdetään purkamaan, ensin motivointivaiheella, jossa tutustutaan aluksi ympäristöön ja toimitiloihin. Mietitään mitä alueen ja tilojen hyviä tai huonoja puolia löytyy? Mikäli mahdollista on hyvä kertoa jo tässä vaiheessa mitä toimintaa ja miksi emme pysty toteuttamaan?

Tämän jälkeen seuraa ongelmavaihe, jossa mietitään mitä ongelmia on?

Toteutuksessa laitetaan pahvit seinälle ja jokainen saa kirjoittaa vapaasti mitä puuttuu, mikä ahdistaa, mitä haluaisi lisää, mitä ei haluaisi ollenkaan? Ohjaajat voivat auttaa kirjoittamisessa, mutteivat saa muuttaa lapsen sanomaa. Tärkeitä on että jokainen saa julki sen mikä harmittaa. Tässä vaiheessa kukaan ei saa kritisoida kenenkään kirjoituksia. Ohjaajan tehtävä on huolehtia, ettei pahveille kirjoitella kenenkään nimiä tai muuta asiaankuulumatonta. Pahvit pitää antaa olla näkyvillä riittävän kauan. Ennalta määrätyn ajan jälkeen pahveilla lukevat asiat luetaan yhdessä ääneen. Tämän jälkeen äänestetään. Jokaisella on kolme ääntä käytettävissään. Tavoitteena on äänestyksen tuloksella todentaa viisi eniten saanutta ongelmaa.

Äänestyksen tulokset julkaistaan ja seuraa ideointivaihe, jossa on tavoitteena kääntää ongelmat myönteiseksi asiaksi. Taas tehdään asia näkyväksi laittamalla ideointipahvit seinille, johon saa kirjoittaa ideoita ongelmien sijaan. Kun ideoita on tarpeeksi seuraa jälleen äänestys ja

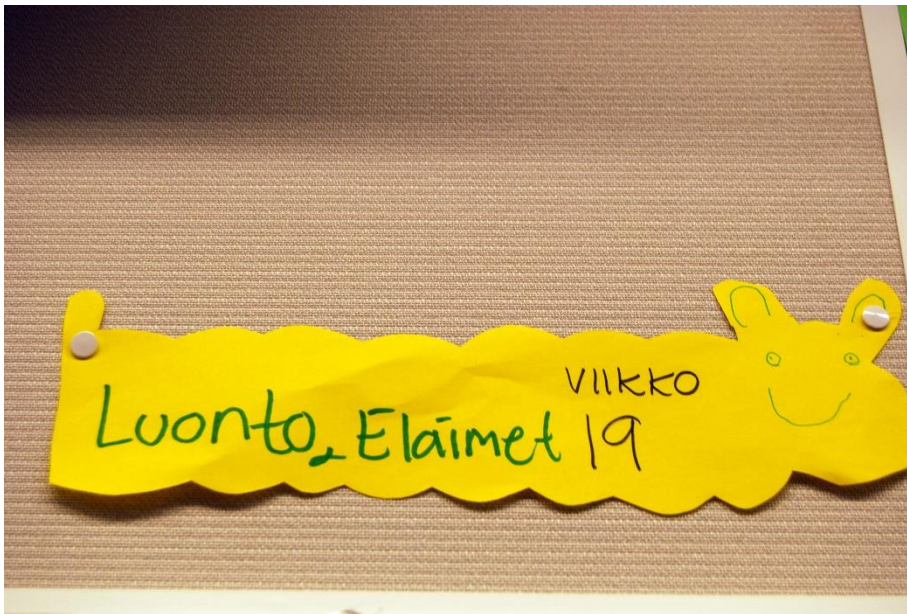

saadaan viisi eniten ääntä saanutta ideaa, joiden kanssa siirrytään todentamisvaiheeseen. Loppuvaiheen tavoitteena on arvioida ja kritisoidakin ideoita ja lopulta valita koko ryhmän yhteisiä ehdotuksia toteutettavaksi. Koko prosessin tavoitteena on tuoda lapsille kuuluksi tulemisen vaikuttamisen tunne sekä rohkaista ujojakin lapsia tuomaan mielipiteitään julki.

Suunnittelu- ja päätösosallisuus

Iltapäivätoiminnan suunnitelmaa tehtäessä yhdessä lasten kanssa on tärkeää varmistaa että, kaikki ymmärtävät mitä suunnitellaan, miksi suunnitellaan ja millä tavalla yhteiset päätökset tehdään?

Ideoinnin jälkeen on mahdollista alkaa yhdessä suunnittelemaan esimerkiksi yhteisiä viikkoteemoja, jonka ympärille iltapäivätoiminta kietoutuu. Teemat voivat tulla

suoraan lasten toiveista, ideataululta, vanhemmat voidaan osallistaa mukaan ideoimaan, kysely/kirje kotiin. Mikäli teemoja tulee "liikaa" voidaan taas tehdä uusi henkilökohtainen mielipidekysely, jossa lapsi valitsee vaikka 10 mieluisinta teemaa. Lopuksi kyselyt

kootaan ja valitaan äänestyksen perusteella halutuimmat teemat. Valitut teemat laitetaan näkyville jälkkärin seinälle. Teemoista voi askarrella pahville tai paperille yhdessä lasten kanssa esim. viikkomadot, kukat, tai muut kuviot, joihin kirjoitetaan viikon numero, teeman nimi. Kuviot kootaan aikajärjestykseen näkyville, josta lapset voivat seurata mitä on tulossa. Tavoitteena on tuoda lasten toiveet näkyville sekä lisätä lasten motivoitumista tulevan viikon suunnitteluun ja toimintaan.

Toiminnallinen osallisuus – vastuuta ikä- ja kehitystaso huomioiden.

Iltapäivätoiminnassa on mahdollista toteuttaa lasten kanssa osallistavaa suunnittelua muodostamalla suunnittelutoimikunnat, joissa on 2-4 lasta kerrallaan. Muodostaminen voi aluksi tapahtua lasten omien mieltymysten mukaan, kuka pitää

liikunnasta, kuka kädentöistä, musiikista ym. Myöhemmässä vaiheessa, kun suunnittelu alkaa sujua, kannattaa aiheita kierrättää niin, että kaikki oppivat suunnittelemaan muitakin kuin lempiaiheitaan. Suunnittelun apuvälineeksi on hyvä tehdä valmiita materiaaleja eri toimintoihin. Liikuntaleikkejä korteille, vuorovaikutusleikkejä, musiikkitoimintaa, askarteluohjeita/malleja, ulkoleikkejä, perinneleikkejä. Kortit voidaan valmistaa osittain yhdessä lasten kanssa ja kuunnella siinäkin heidän toiveitaan. Tuttuihin leikkeihin voi piirtää kuvia ja säännöt lyhyesti. Ohjaajat voivat valmistaa lisää uutta materiaalia ja ujuttaa sekaan aina erilaisia leikkejä, jotta saadaan vaihtelua toimintaan. Kortit voidaan lajitella aiheittain ja valmistaa niiden säilytykseen esim. laukut, salkut, laatikot, jotka nimetään ja koristellaan aiheen mukaisesti yhdessä lasten kanssa.

Jokainen suunnitteluryhmä tekee vuorollaan iltapäivätoiminnan, jossa lapset toimivat itse ohjaajina toisille. Suunnitelman tekemiseen täytyy varata riittävästi aikaa, ja alussa lapset tarvitsevat konkreettista ohjausta suunnitelman tekemiseen. Ohjaajan tehtävänä on kertoa reunaehdot, missä voidaan toteuttaa? kuinka paljon aikaa on käytettävissä toimintaan? mitä muuta kannattaa huomioida? Tärkeää on kuitenkin muistaa, ettei aikuinen sanele lapsille suoraan valmiita ohjeita vaan antaa heille mahdollisuuden pohtia, ja hoksata itsekin miten joku asia voidaan oikeasti toteuttaa. Usein lapset keksivät aikuista paremmin ratkaisuja, joihin ovat valmiita myös sitoutumaan, kun se tulee heiltä itseltään. Toteutuksessa ohjaaja toimii sivusta seuraajana, valvojana, ja puuttuu vain jos on tarvetta.

Arvioitiosallisuus – kehitytään vaiheittain

Toimintatuokion päätteeksi on arvioinnin aika. Jokainen saa antaa palautetta sekä hyvistä, että huonoista asioista. Mikä meni hyvin? Mitä olisi voinut tehdä toisin? Menikö joku huonosti? Myös ohjaaja antaa palautetta tuokiosta suunnittelijoille ja osallistujille. Tavoitteena on saada ryhmät kehittymään koko ajan itseohjautuvimmiksi ja ymmärtämään syitä ja surauksia. Mitkä asiat voivat vaikuttaa suunnitelman onnistumiseen tai epäonnistumiseen.

Miksi osallistavaa kasvatusta kannattaa toteuttaa?

Osallistavalla kasvatuksella on pitkäkestoinen vaikutus lastemme tulevaisuuteen. Kasvatuksen tulokset näkyvät parhaimmillaan lasten kasvaessa nuoreksi ja aikuiseksi, jolloin tuloksena syntyy itseään arvostavia, vastuullisia ja välittäviä kansalaisia, jotka uskovat oman toiminnan mahdollisuuteen vaikuttaa ja kehittää tärkeitä asioita yhteiskunnassamme.

Lopuksi vielä resepti ohjaajalle osallistavaan kasvatukseen:

Tarvitaan:

Ripaus rohkeutta

Lusikallinen luottamusta

Kupillinen kärsivällisyyttä

Sangollinen suunnitelmallisuutta

Lähteet: Valtikka.fi/osallistava kasvatusta, Saloviita 2006: Yhteistoiminnallinen ja osallistava kasvatusta Salovaara-Honkonen 2011: Rakenna hyvä luokkahenki, Piironen: Ohjaajan opas lasten osallistavien ryhmien ohjaamiseen(Kuunnelkaa meitä -lasten osallisuushanke 2006-2007)